

FIGYELŐ

„A LÉTRE KÉRDEZ”

Csengery Kristóf: *Dalok könyve*
L'Harmattan, 2012. 164 oldal, 2100 Ft

A DALOK KÖNYVE Csengery Kristóf harmadik verseskötete. Az első '83-ban jelent meg, és maga Kálnoky bábáskodott felette; a második könyvre huszonkét évet kellett várni, a harmadikra hetet. Látható, hogy Csengery távolról sem kötetben, összekapcsolódó szövegalakzatokban gondolkodik, inkább a költői reflexió folyamatos, kitartott hangja érdekli. A Csengery-vers az összpontosítás színtere, megfigyelésével az én belső világát és környezetét látatja, a jelenkorunkat. Különösen érdekes ezzel a hanggal koncentráltan, kötetbe sűrítve találkozni. Kérdés, hogy mi mutatkozik meg így Csengery költészetéből, ami a folyóiratközlésekben rejtve marad.

A DALOK KÖNYVE – hiába rendeződnek benne ciklusokba a versek – olyan egynemű szövegfolyamként szólal meg, amit dalok tagolnak. A vissza-visszatérő zenei formák mérik a kötet idejét. Ahogy a fülszövegben írja Csengery, valóban a dalok a könyv kiemelt artikulációs pontjai. A dalköltészet nem fedi el azt a minőségét, amit a líra hagyományos „nagy” formái feltétlenül kerüldendőnek tartanak: hogy alkalmi. A vers-dal beágyazódik az időbe, és hangsúlyosan használja is azt, majd abbamarad, elhallgat. Csengery számára az alkalmat a dalköltészetre a pusztai létezés szolgáltatja – ridegebb, Csengery szemléletéhez talán közelebb álló szóval, az egzisztálás, amit a lírai összpontosítás pillanatai tagolnak.

A pusztai létezés azért szolgáltat alkalmat a versre és fordítva, azért a vers teszi egyedül alkalomszerűvé a létet, mert Csengerynél nincs más kitüntetett pontja az időnek. Az életidő a DALOK KÖNYVE szerint rosszkedvűen, szorongással, idegenkedéssel és elidegenedéssel, kellemtelen érzésekkel telik. Amikor mégis sikerül

megszólítani a létet, és zenei formába rendezni, illetve metaforahálónak alakítani a környező és a belső világ darabkáit, akkor Csengery szerint maga a létezés is átminősül, jelentéssel telítődik. Mintha a költészet transzcendálná – de csak mintha. „...*Mint az üres palack, / amelyben szél dalol, e néhány / strófa is oly telített – idővel.*” (HIÁNY HIÁNYA.) Gyökeresen klasszikus poétika ez. Pontosabban egy klasszikus poétika kudarcának a feltárása, romjainak, diribdarabkáinak bemutatása. Értelmezéséhez olyan fogalmakat kell visszavezetnünk a költészetről való beszédbe, mint a létösszegzés, a lét megszólítása, a lételméleti kétely – ez utóbbi Domokos Mátyásnak Csengery második, EGY KORINTHUSBELI A METRÓBAN című verseskötetéről írt recenziójából származik (EGY KLASZIKUS (A)GNOSZTIKUS A POSZTMODERN VILÁGBAN, *Holmi*, 2006/3.). A lírai megszólalás Csengerynél hagyományos tárgyát keresi, de tárgyavesztett marad, mert a lét mint egész nem megszólítható – Domokos ezért hangsúlyozta Csengery költői szerepválasztása kapcsán a klasszikus kiállását a posztmodern közegben. Magam pontosan olyan olvasó vagyok, akitől Domokos óva intette Csengery lírai világát – aki a „*dobozoló kritikai neurózis*” felől érkezik, és az „*ün. szövegeköltészet*” művein iskolázódott, aki ahhoz szokott, hogy „*a versekben... a nyelv írja önmagát*” – és én is Csengery (kényszerűen, rosszkedvűen vállalt) anakronizmusában látom e költészet egyik legérdekesebb vonását. A DALOK KÖNYVE hangja leginkább Babbitshoz hajlana vissza, hogy vállalkozásának kudarcát után a dalköltészet alkalmi töredékeiben aprózódjon szét, azokban formálja meg részmelegfigyeléseit, reflexióit. Tragikus hang ez, amelynek már nem adatik meg a nagyvonalú pátosz. Ám Csengerynek olykor nehezebbre is esik lemondani a pátoszlól, és így kerülnek verseibe azok a sorok, amelyekkel szemben értetlenül állok kortárs olvasóként – „*másról szól árva énekem*”, „*az Én, ez az ócska holmi*” – ilyenkor panel- és idézetszerűen ismételteti szövegeit a Csengery-féle beszédmód.

A klasszikus hang utáni vágy, a nosztalgia kudarca, mint hangoltság, mint hangütés: ez választja el Csengeryt azoktól az alkotóktól, akik ugyancsak a líra alkalmosságát és radikális személyességét állítják előtérbe. Az EGY KORINTHUSBELI A METRÓBAN-kötetről írt recenziójában Bán Zoltán András felvetette, hogy Csengeryt Nádasdyval együtt a „*Vas István–Kálnoky–Kavafisz–T. S. Eliot–Petri–Várady Szabolcs–Rakovszky-vonal*” valamely pontján lehetne elhelyeznünk (– nyilvánvaló, hogy vonalról nem, legfeljebb hálózatról beszélhetünk e névsor kapcsán), majd lemondott erről a felvetésről, végül a Nádasdyval való rokonításról is, és inkább csak valamiféle hangulati hasonlóságra mutatott rá (CIVILEK A PÁLYÁN – CSENGERY KRISTÓF ÉS NÁDASDY ÁDÁM ÚJ KÖTETEI, *Magyar Narancs*, 2005/31.). E hangulat a DALOK KÖNYVÉ-ben is kitart; de kitart Csengery lírájának az a sajátossága is, amire Bán Zoltán András úgy mutatott rá, hogy Nádasdyt nevezte a „*párbeszédképesebb alkat*”-nak. Valóban, Nádasdy költészetében magától értetődő helye van a másíknak, őt is magukba foglalják a versek privát történetei. Ezzel szemben Csengerynél – így a legújabb kötetben is, amely gyakran egyes szám első személyben szólal meg – nincsen *te*, nincs dialógus. Vagyis amikor van *te*, akkor az szinte minden esetben önmegszólító versszövegbe ágyazódik. Csengery *énje* (ez a megfigyelt, megszólított *én*) mélységesen ellentmondásos: egyfelől mindent magába kíván foglalni, mint ha kozmikus lenne; másfelől töredékes, széteső, és úgy húzódik össze, hogy szinte eltűnik. A lét megszólítása mellett ez a költészet az *én* körülírását tűzte ki célul, illetve a két fő tárgy közötti kapcsolat megragadását – ezek is a klasszikus modernség alapkérdései, melyeknek egy kortárs verseskötetben való visszatérése hol az egzisztenciális kudarc költészetévé alakul, hol pedig maga lesz művészi kudarcáé. A veszteség lírájának, az ironikusan hangszerelt magándaoloknak így nyílik tér – a rossz hangulatnak avagy rossz közérzetnek, a kultúrában és azon túl.

„*Ahogy a piszkosszürke köd
dermedt foszlányai
kúsznak a csapzott fák között;
ahogy a hajnali
álom a létre kérdez, és
csak egy választ kap: tévedés;
ahogy lassan veszi*

*a levegőt a kétkedő,
kopár táj – mindez egy
állítást érlel: az idő
mélyén a dárdahegy...”*
(DECEMBER, MERÜLÉS)

Csengery nagyon jó és szellemes megfigyelő. Számomra harmadik kötetének azok a versei jelentették a legtöbbet, amelyekben feladta az *énnel* és a léttel való költői birkózást, és a szöveget teljes mértékben az esetlegesség, a látvány alkalmosságának terepévé tette. Ilyen például a PERUIK AZ ALULJÁRÓBAN című vers, amely a Kálvin tértől a Múzeum utcáig tartó rövid út észleléseit dolgozza össze úgy, hogy az ismerős terepen való áthaladás végső soron az egzisztenciális elveszettség élményévé alakul. És ilyen a ZSEMLEKUTYA, ÖREG FEKETE KUTYA című hosszúvers, két budai-zöldövezeti kutya kapcsolatának aprólékos leírása, számtalan finom megfigyeléssel és a megfigyelések nagy ívű filozófiai, sőt filozófiatörténeti értelmezésével – persze ez a két kutya is mi vagyunk.

Szűcs Teri

MEGNYÍLIK MINDEN

Markó Béla: *Festékfoltok az éjszakán (Szonettek)*
Jelenkor, Pécs, 2012. 100 oldal, 2500 Ft

A líratörténetben nem először fordul elő, hogy egy költő éveken át – vagy egy bővebb ciklusban – egyetlen formában mondja el tapasztalatát (magyar vonatkozásban ennek több emlékezetes változatát láttuk, mondjuk, Weöres Sándor vagy Tandori Dezső esetében). Kisebb mestereknél előfordul, hogy egyik-másik hovatovább egyetlen formára építi egész életművét (csupán egyet említek, Marconnay Tibort). Ha a művész választása a szonettre esik, akkor az olvasóban rögtön a forma fordulatokban és kísérletekben gazdag nyolcszáz esztendő története elevenedik meg, és rácsodálkozhat, mennyire szívós és ismételten kiaknázható ez a roppant rugalmasságot tanúsító alakzat. Hiszen – noha azonos a neve – mégis mekkora különbséget kínál az egysegen belül, mondjuk, Petrarca bel cantója, a